

Stanislovas Moravskis

**Fragmentas iš atsiminimų knygos „Broliai bajorai“ (skyrius „Taip ir liko vaikas“)
Rašyta 1849–1850 metais Ustronės dvare**

Tu, kuris žmogų pirmosiomis jo gyvenimo dienomis norėtum matyti tik gulintį auksu puoštame raudonmedžio lopšyje, užklotą auksiniais spurgais apsiūta žalio atlaso antklode. Tu, kuris jį norėtum matyti tik avintį turkiškus batukus, apautą šilkinėmis kojinitėmis, vilkintį graikiško arba rusiško fasono Venecijos aksomo drabužėliu, puoštu Brabanto nėrinių apykakle, ant peties pasikabinusį pagal kokio nors Londono šarlatano madą pasiūtą krepšelį, rankoje laikantį sidabrinį lanką arba stangrų paausotą sviedinį. Tu, kuris gali jį įsivaizduoti tik su skrybėle, kurią siūdamos lenktyniavo gražiosios Neapolio siuvėjos. Vaiką, kuriam niekada neduodama duonos, dėl kurio būgštaujama, kai kas nors greta jo nusičiaudėja ar nusikosėja, – kad tik vėjas nepapūstų. Tu, kuris prates matyti tokį vaikelį, kurį vėliau, po keliolikos metų, ir aukštuomenės pasaulyje sutiksi – jau suaugusį, išlepintą, o dažnai ir suluošintą mulkį, jeigu ne lavoną. Tu, kuris tik tokius žmonių giminės vaikus esi matęs, būk geras, mesk po suolu šį popieriaus lapą – verčiau eik ir surūkyk cigarą!

Bet tu tik pažiūrėk į tą trejų metų kaimo berniuką! Pažiūrėk į jį, pavyzdžiui, gruodžio mėnesį! Plaukai susišiaušę, ilgi, šviesūs kaip mirkyti linai ir žvilga kaip pela. Lūpos raudonos – tarytum jas kas būtų nudažęs avietėmis ar vyšniomis. O skruostai tokie raudoni, kad, atrodo, tuoj pat iš burnytės ištrykš kraujas. O akutės tokios žydros, o blakstienos tokios ilgos. O kojytės basos, o pamėlynavusios, kad net tamsiai mėlynos. Laiko rankoje už save didesnę ruginės duonos gabalą ir visas dreba kaip drebulė. O visas jo poniškumas – tai vieni trumpi, aukščiau kelių, šiurkščios drobės marškinėliai, sukietėję ant nugaros nuo prakaito, išdaigų ir šalto oro. O dvidešimties laipsnių šaltis taip degina, taip svilina kulnelius ir padelius, kad vis pašokčioja. Ir jo motina, jau pati išsigandusi, šaukia:

– Jonuk! Jonuk! Bėk į trobą!

O berniukas tarytum negirdi ir kiek tik gali skuta į patvorį! Ir jau geriau visą mielą dieną šliuožinės ant sėdynės po sniegą, jau geriau visą dieną mirkys ir mazgos kojas, jau geriau krapštysis eketėje, o vakare grįš namo kaip fokusininkas ant lyno – ant tvoros kuolų, niekindamas žmonių pramintus takelius, trumpai tariant, jau verčiau bus sveikas ir stiprus, kaip rojaus obuoliukas, bus šviežias, kaip iš pumpuro besiskleidžianti rožė, bet nepuls prie aksomų ir atlasų. Nes tie atlasai, tie aksomai paprastai dengia labai liesus, labai išsekusius kūnelius, labai išsipūtusį pilvelį, kreivas kaip ritė ir labai laibas kojeles, išblyškusias ir plonas kaip popieriaus lapas lūpeles ir juodus paakius.

Taigi išmėgink tą patį, ką ir aš išmėginau! Patyriau ir viena, ir kita. Ak! Mačiau gyvenime ir šilto, ir šalto. Iš pradžių taip pat gulėjau po tokia užuolaida! Iki šiol gali čia pas mane rasti vazonuose žaliuojančius medžius, pasodintus mano gimimo dienos proga. Čia kurį laiką ir prancūziški, ir vokiški, ir lenkiški balseliai prie to vienturčio pirmagimio sūnelio, to išpopinto ir glebaus vaikio lopšio jo kaprizus liūliavo. Berniukas jau buvo pusamžis – nes visos pusės metų! Tai štai žiemą iš Varšuvos parvyksta griežtas spartietiškas tėvas. Atvažiuoja, pasisveikina su motina ir vaiką pirmą kartą peržegnoja, iš visų pusių apžiūri, priglaudžia prie krūtinės, paskui atsiklaupia, sukalba poteriesius ir čia pat liepia ir tuos skarmalus, ir tuos nėrinius, ir tuos rauktinukus, ir patį kūdikį – trumpai tariant, visa tai kartu ant sniego į kiemą išmesti.

– Tegul tas vaikigalis grūdinasi! – sako. – Tegul iš anksto prie to, kas jo čia laukia, prie gyvenimo vargo tegul pratinasi! Tegul viskam iš anksto ruošiasi! Arba tegul negyvena!

O motina laužo rankas! Bet rūstus tėvo ir vyro žvilgsnis sulaiko, tiesiog sustingdo jau bepasipilančias ašaras! Tas anuometis vaikas dabar jau yra keturiasdešimt septynerių metų vyras ir tai jis tas nesąmones rašo, ir tai jis iki šiol nežino, kas yra liga...

[Despotiškas Stanislovo Moravskio tėvo Apolinaro Moravskio elgesys su sūnumi tapęs legenda. Žinoma, tą skausmingais vidiniais išgyvenimais paremtą istoriją mums papasakojo pats Stanislovas Moravskis. O jos pagrindą sudarė tezė, kad išsilavinęs, doras, teisingas ir nuoširdus žmogus nekenė tik vienintelio savo sūnaus. Tokiam Apolinaro Moravskio elgesiui, be abejo, būta priežasčių. Nemeilė sūnaus motinai Marijonai Semaškaitei-Moravskienei galėtų būti viena iš jų. Šiaip ar taip, tėvo ir sūnaus santykiai galėtų būti atskiro tyrimo dalykas. Tačiau jeigu tikėsime Moravskio žodžiais, visą gyvenimą pagrindinė jo tėvo taisyklė santykiuose su sūnumi (Apolinaras Moravskis mirė būdamas septyniasdešimt trejų metų amžiaus, Stanislovui Moravskiui tada buvo trisdešimt šešeri) buvo tokia: „Sūnus yra visiška tėvo nuosavybė. Koneveik ir bausk sūnų, jeigu jis blogas, kad pasidarytų geresnis. Koneveik ir bausk, jeigu jis geras, kad nesugestų.“

Tekste minimi turkiški bateliai – tai lengvi odiniai bateliai be pado, kuriuos daugiausia avėdavo bajorų vaikai. Brabanto nėriniai – pinamieji nėriniai, nuo XVI amžiaus gaminti istorinėje Brabanto srityje (dabartinėje Belgijoje ir Olandijoje). Pela – siuvinėjimui skirtas labai plonas šilko audinys.

[I lietuvių kalbą šį tekstą vertė Reda Griškaitė]